

AASTA 2020 – OHTLIK REAALSUS JA MAJANDUSPOLIITILISED OOTUSED EESTIS NING MUJAL MAAILMAS (COVID-19 TAUSTAL)¹

Matti Raudjärv²
Mattimar OÜ, Eesti

Abstract

The article covers the spread of the corona virus (COVID-19) and developments above all in Estonia but also in other countries (the European Union and other countries of the world). The objective of the article is to provide an overview of the spread of COVID-19 in Estonia and in other parts of the world, also to discuss the potential economic impact of this pandemic and further activities of economic policy for economic recovery and achievement of socio-economic security. The following research tasks were set for the achievement of this objective: to study the situation and development of COVID-19 morbidity in Estonia; to study the developments also in other countries on the background of the developments in Estonia; to assess/analyse and point out the potential damage/losses (the general picture); proceeding from the factors mentioned above, to present the most important socio-economic activities for the recovery of the national economy and ensuring socio-economic security.

Keywords: corona virus (COVID-19); Estonia, European Union; other countries of the world; human health; pandemic and the economy; bankruptcies; unemployment; crisis situation; restrictions; measures of economic policy for recovery; new situation and future perspectives.

JEL Classification Codes: I, E6, F02, H5, O1

¹ Artikkel on koostatud koroonaviiruse COVID-19 levimise põhjal Eestis. Autor jälgis sündmusi oma kodukontoris, eesmärgiks ei olnud üksikasjaliku informatsiooni kogumine ja selle analüüs. Sellega tegelesid ja tegelevad kindlasti teised, erialaliselt kompetentsemad inimesed (näiteks, meediakud, statistikud jmt). Artikli eesmärgiks oli eeskätt näidata põhjuseid-haigestumisi, mis olid aluseks paljude ettevõtete ja asutuste sulgemiseks, inimeste koondamiseks, erinevate toetuste maksmiseks, sündmuste ärajätmiseks-edasilükkamiseks (sh meie XXVIII rahvusvahelise majanduspoliitika teaduskonverentsi ärajätmiseks Jänedal juunis aastal 2020) jpm. Artikkel on valdavalt kirjutatud ajavahemikul märts – aprill (põgusalt ka: mai-juuni) 2020.

² Associate Professor, Dr. (PhD, filosoofiadoktor-majanduskandidaat; vanemteadur); Eestis: firmaomanik ja juhataja-tegevdirektor aastast 1993 (Mattimar OÜ / Mattimar GmbH / Mattimar Ltd); kontakt (villa-büroo): Kose tee 79, 12013 Tallinn, Pirita-Kose, Eesti-Estland-Estonia; mattir@hotmail.ee ; www.mattimar.ee ; (Tartu Ülikoolis: matti.raudjarv@ut.ee) Georgias: Georgia Tehnikaülikooli külalisprofessor – alates märtsist 2014 – november 2017: igal aastal ca kuuajaliste loengute-seminaride-juhendamiste tsüklite ajal (pikemaks perioodiks valitud külalisprofessoriks kevadel 2018, koormuse suurenedes valitud uuesti – sügisel 2019) ja Tbilisi Riikliku Ülikooli külalisprofessor (määratud kevadel 2018).

Sissejuhatus

Veebruari lõpul, märtsi algul 2020 hakkas selguma, et rahvusvahelise ulatusega koroonaviirus (COVID-19) oli põhjustanud ulatuslikke haiguspuhanguid, mis märtsi keskel oli jõudnud rohkem kui ca ¼-ni maailma riikidest. Selle õnnetuse vastu võitlemine ja jagusaamine on väga aktuaalne kõigi riikide jaoks.

Käesoleva artikli eesmärgiks on anda ülevaade COVID-19 levikust Eestis ja mujal maailmas, samuti käsitleda selle pandeemia võimalikku mõju majandusele ning edasisi majanduspoliitilisi tegevusi majanduse taastamiseks ning sotsiaalmajandusliku kindlustunde saavutamiseks. Kindlasti on nimetatud viirusest põhjustatud kannatused-kaotused-probleemid seotud majanduspoliitika kõigi põhi- ja allvaldkondadega, olles täpsemalt struktuuripoliitika koosseisus oleva sektoraalpoliitika osa (hõlmates otseselt nii primaar-, sekundaar- kui tertsiaarpoliitikat sh esmalt tervishoiu- ja meditsiinipoliitikat, aga ka teiste rahvamajandusharude majanduspoliitikat).

Eesmärgi saavutamiseks seati järgmised uurimistulesanded:

- Uurida COVID-19 haigestumise olukorda ja arengut Eestis;
- Eesti arengute taustal uurida ka teistes riikides toimuvat;
- Hinnata-analüüsida ja tuua välja võimalikud kahjud-kaotused (üldine pilt);
- Eelnevast tulenevalt esitada olulisemad majanduspoliitilised tegevused rahvamajanduse taastamiseks ning sotsiaalmajandusliku kindlustunde tagamiseks.

Kogu käesolevas kirjutises esitatud informatsiooni ja faktide allikaks on Eesti Rahvusringhääling – ERR (Vikerraadio: uudised, pressikonverentsid jm ning Eesti TV, ETV-2: uudised, pressikonverentsid jm) ja teised meediaallikad. Allakirjutanu jälgis oma kodukontoris pidevalt ERR kanaleid ning tegi kohe oma arvutisse vastavad märkmed.³ Allakirjutanu jälgis sündmusi üldjoontes ning eesmärgiks ei olnud üksikasjalik informatsiooni, vaid valikinformatsiooni kogumine ja selle analüüs. Sellega tegelesid ja tegelevad kindlasti teised, erialaliselt kompetentsemad inimesed (näiteks, meedikud, statistikud jmt). Ka ei esitata nn teoreetilist osa, sest COVID-19 puhul on tegemist täiesti uue nähtusega, mistõttu teoreetiline käsitlus jäägu meedikute ja viroloogide teha. Ka regionaalne lähenemine Eesti siseselt on kõrvale jäetud.

1. Rahvusvaheline olukord, sh Eestis

Koroonaviirusest tekkinud haigus hakkas levima 2019. aasta lõpul Wuhani linnas Hiina RVs ja laienes seal plahvatuslikult jaanuaris-veebruaris 2020. Algas nakatunud inimeste massiline haigestumine, mis paljude jaoks lõppes surmaga. Hiinast levis haigestumine paljudesse teistesse riikidesse (Aasias, Aafrikas, Ameerikas, Austraalias, Euroopas, sh Euroopa Liidu (EL) riikides ning suures hulgas teistes maailma maades – 15.03.2020 seisuga oli koroonaviirusesse nakatunud inimesi rohkem kui 150 riigis ning vähe ei olnud

³ Allakirjutanu ei olnud küll karantiinis, kuid viibis valdavalt kodus, arvestades piiranguid: külastades vajadusel vaid toidukauplusi, postkontorit /pakiautomaadid/ ja apteeki /oma 93-aastasele emale ravimeid toomas/, arvestades nõuet 2+2, tegelikult 1+2, liikudes ise üksi.

ka surmaga juhtumeid), Eesti välisministri Urmas Reinsalu teatel oli viirus 26.03.2020 seisuga levinud maailma 198 riigis, st praktiliselt üle kogu maailma. Euroopas olid nii haigestumiste kui eriti surmade osas kõige õnnetumas olukorras Itaalia ja Hispaania.

Eestis leidis esimene haigusjuhtum aset 20.02.2020 ning 25.03.2020 suri sellesse viirusesse esimene inimene (vt tabel 1). Viie nädalaga (20.02 – 26.03.2020) oli Eestis haigestunud 538 inimest! 27. märtsil oli Eestis koroonaviirusesse haigestunud 575 inimest, 29. märtsil juba 679 inimest (3 inimest oli surnud), 31. märtsil 745 inimest (4 inimest surnud; haiglas 91, intensiivravil 13 ja tervenenu 26 inimest), 1. aprillil 779 inimest. Ühe päevaga, 2. aprilliks, oli Eestis toimunud oluline halvenemine – haigestunutele lisandus 79 inimest (st üle kahe korra rohkem kui eelmistel päevadel!) ning täiendavalt suri kuus inimest. See jätkus – 3. aprillil oli haigestunud juba 961 inimest, seega lisandus ühe päevaga 103 inimest. Kõige suurem haigestumus Eestis oli Saaremaal (algus ilmselt sellest, et Saaremaal viibisid võistlemas Itaaliast Milano võrkpallurid ja sellel ajal oli Itaalias juba massiliselt viirusesse haigestunud ja surnud inimesi). Saaremaalt laienes nakatamine Võrumaale (peod-sünnipäevad jms) ning Harjumaale, ka Tallinnasse. Uute nakatanute arv oli Eestis Terviseameti uuendatud meetodika alusel haripunktis 1. – 2. aprillil 2020, seejärel hakkas see langema. (2020. aasta ...) Aprilli lõpus (näiteks 30.04), mais (15.05; 31.05), juunis (17.06; 30.06) langes haigestunute arv lausa hüppeliselt. Juunis stabiliseerus ja surnute hulk (kokku 68-69 inimest).

Ajalooliselt – kui aastal 2018 levis nn Hispaania gripi taud, mille tagajärjel üle maailma kannatas ka 500 päeva jooksul kuni 100 miljonit inimest, siis nüüd võime rääkida nn Hiina koroonapandeemiast, mille inimkannatused ja -kaotused ilmnevad ilmselt alles aja möödudes.

Tabel 1. Koroonaviirus (COVID-19) – testimised-haigestumised, ravid, tervenemised ja surmad konkreetse kuupäeva seisuga Eestis aastal 2020 (juhusliku valikuna), inimest***

Kuupäev	Positiivne testi tulemus (näidatud kuupäeval) - ?	Lisandunud (+)	Haiglaravil (näidatud kuupäeval)	sh intensiivravil (juhitav hingamine)	Tervenenu (näidatud kuupäeval)	Surnud, kokku
1	2	3	4	5	6	7
20.02.2020	1- esimene haigestumine	+1	1	–	–	–
21.-12.03	–	–	–	–	–	–
13.03	–	–	1	–	–	–
14.03	–	–	–	–	1	–
15.03	2	–	1	–
16.03	3	–	1	–
17.03	3	–	1	–
18.03	3	–	1	–

19.03	8	-	1	-
20.03	10	-	2	-
21.03	14	2	2	-
22.03	15	4	4	-
23.03	17	6	7	-
24.03	28	7	8	-
25.03	29	7	8	-
26.03	538	+537	34	7	11	1
27.03	575	+37	40	7	11	1
28.03	640	+65	48	10	20	1
29.03	679	+39	56 (+56)	10 (+10)	20 (+20)	3
30.03	715	+36	79 (+23)	13 (+3)	20 (+0)	3
31.03	745	+30	91 (+35)	13 (+3)	26 (+6)	4
01.04	779 (5% testitustest)	+34	95 (+4)	15 (+2)	33 (+7)	5
02.04	858 (6% testitustest)	+79	95 (+0)	16 (+1)	45 (+12)	11*
03.04	961**	+103	90 (-5)	16 (+0)	48 (+3)	12*
04.04	1019	+58	113 (+23)	20 (+4)	59 (+11)	13
05.04	1082	+63	130 (+17)	17 (-3)	62 (+3)	15
06.04	1093	+11	129 (-1)	14 (-3)	62 (+0)	19
07.04	1149	+56	130 (+1)	12 (-2)	69 (+7)	21
08.04	1186	+37	139 (+9)	11 (-1)	72 (+3)	24
09.04	1209	+23	134 (-5)	9 (-2)	83 (+11)	24
10.04	1260 (3%)	+51	138 (+4)	9 (+0)	93 (+10)	24
11.04	1306 (2,92%)	+46	146 (+4)	11 (+2)	93 (+0)	24
12.04	1311 (0,6%)	+5	153 (+7)	11 (+0)	98 (+5)	25
13.04	1335 (5,8%)	+24	157 (+4)	9 (-2)	102 (+4)	28
14.04	1380 (3%); (4,3% kogutestide arvust)	+45	146 (-9)	11 (+2)	115 (+13)	31
15.04	1409 (1,7%); 4,1%	+29	147 (+1)	10 (-1)	117 (+2)	35
16.04	1434	...	137 (-10)	10 (+0)	133 (+16)	36
...
30.04	1689	...	75 (-62)	9 (-1)	249 (+116)	52
...
15.05	1766	...	42 (-33)	5 (-4)	287 (+38)	63
...
31.05	1869	...	25 (-17)	-	334 (+47)	(68)
01.06	1870	...	26 (+1)	-	334 (+0)	(68)
...
10.06	1958	...	14 (-12)	-	357 (+23)	(69)
...
17.06	1977	...	12 (-2)	-	361 (+4)	(69)
...
30.06	1987	+2	4 (-8)	1 (-4)	...	63!!

Allikas: ERR saated; allkirjutanu koostatud („... „ = allkirjutanul andmed puudusid; „- „ = nähtust ei esinenud); Tiks, J. (3.04.2020). Nakatanute ja surnute arv tegi jõnksu üles, kuid rohkem

on ka tervenenuid. LP + Päevaleht, nr 14 (389), lk 4; 2020. aasta koroonaviirushaiguse pandeemia Eestis. [https://et.wikipedia.org/wiki/2020._aasta_koroonaviirushaiguse_pandeemia_Eestis] 3.05.2020; 01.07.2020

? – testi tulemusena haigestunute arv ei näita kõiki Eestis haigestunud inimesi, sest testimine on vaid osaline (kõikudes, olles alates ca 400st kuni üle 2000 testi ööpäevas), mitte kõiki inimesi hõlmav st haigestunuid on ilmselt rohkem kui positiivse testi tulemused näitavad;

* neist 10 oli surnud haiglates ja üks hooldekodus (2.04); 3.04 lisandus üks surnu hooldekodus.

** seisuga 03.04 oli kokku 18 290 inimest testitud; sellest viimase ööpäeva jooksul testiti 2514 inimest;

*** kõik andmed ei pruugi täiesti õiged olla, sest meedikud ja statistikud on ise väitnud, et nad on vahepeal meetodikat korrigeeritud, kasutatavat terminoloogiat täpsustanud jm. Tabeli kogupilt peaks aga olukorda üldjoontes siiski suhteliselt adekvaatselt iseloomustama;

63!! – 63 surnut on õige surmute arv (seda ka mais-augustis), kuna täpsustati meetodikat ja surma põhjuseid, st varasemaid (68) ja (69) juhtumit korrigeeriti 63-le!

NB! ERR teatel lisandus 24.08.2020 üks surnu. Seega oli seisuga 24.08.2020 Eestis koroonaviirusesse surnud kokku 64 inimest!

Eesti Vabariigi (EV) Valitsus võttis vastu otsuse (12.03.2020; vastava kõne ja ettepanekutega-soovitustega esines Eesti Vabariigi Peaminister Jüri Ratas kell 10.00 Riigikogus; see kanti üle Eesti Raadios ja oli vaadatav ka Eesti TVs); kuna Eestis oli kujunenud koroonaviiruse tõttu *hädalukord*, siis tuli inimeste tervise huvides palju piiranguid teha, sh inimeste kogunemiste osas (näiteks, lasteaedade, koolide ja kõrgkoolide sulgemine – õppetöö peatamine (võeti kasutusele kodune digiõpe, mis küll tõi välja meie IT-oskuste nõrgad kohad, suurendas töömahtu jms); kultuuri- ja spordisündmuste ärajätmine; konverentside edasilükkamine või ärajätmine; teatrite, muuseumide, kinode, raamatukogude ja näituste sulgemine; haiglates ja hooldekodudes patsientide külastamise piiramine-keelamine; lennu- ja laevareiside osaline tühistamine; töötajatele vajadusel kaugtöö võimaldamine jms/ seda kõike kooskõlastatult kohalike omavalitsuste ja vastavate ettevõtete-asutuste-organisatsioonidega; selliseid piiranguid tehti ka paljudes teistes riikides). Kuna haigestumiste hulga suurenemine oli reaalne, siis soovitati Eestis vähemalt kolmeks-neljaks kuuks piiranguid rakendada.

Samal päeval, 12.03.2020 kell 14.00, algas EV Valitsuse erakorraline istung, kus arutati olukorda veelkord, seejärel võeti vastu otsus ning hilisõhtul teatas Vabariigi Valitsus – kehtestada Eestis nn eriolukord (sama toimus Lätis 13. ja Soomes 17. märtsil), koos rangemate piirangute-keeldude, kontrollide, sh täieliku piirikontrolli ja muu vajalikuga esialgu kuni 1. maini 2020.

13. märtsi 2020 hommikul kell 9.00 andis peaminister koos mitme ministriga pressikonverentsi, mis edastati ka Eesti Raadios ning vastati ajakirjanike küsimustele. Alates 17.03.2020 kehtestati välisriikide kodanikele Eestisse sissesõidukeeld (mõningate eranditega, näiteks kaubavedu, transiit jms); EV kodanikele ja nende lähisugulastele oli samast ajast Eestisse tagasipöördumisel kehtestatud 14-päevane kodune isolatsioon või karantiin. Eestist lahkumisele piiranguid ei kehtestatud.

Loetletud piirangutele lisandusid (vähemalt osaliselt) hotellide, restoranide-kohvikute-baride ja SPAde sulgemine, linnadevahelise ja rahvusvahelise ühistranspordi piiramine

(see oli otseselt ka turistide hulga järsu vähenemisega seotud). Praktika on näidanud, et riigid kasutasid osaliselt sarnased meetmeid, aga sageli ka erinevaid.

Märtsi lõpul (29.03.2020) karmistati Eestis liikumispiiranguid (eriti Saaremaal ja Muhus): kaasas pidi olema isikudokument, nn vales kohas (va toidupood, apteegid, sidefirmad, postkontorid jmt) olemisel-liikumisel tehti esimesel korral hoiatus, teisel korral rakendati sunniraha (kuni 2000 €) maksmist.

Näiteks Austrias kehtestati, et rohkem kui viie inimesega kogunemised on keelatud. Kui meie konverentsiga nende olukorda võrrelda, siis viie inimesega konverentsi korraldada on kindlasti raske kui mitte võimatu või pole see konverents! Mitmed lennufirmad katkestasid lennud Eestisse, Tallinnasse – näiteks, Finnair 17. märtsist, Aeroflot alates 19. märtsist jmt. Georgia lõpetas alates 20. märtsist kõik lennureisid teiste riikidega.

Oluliselt karmistasid oma regulatsioone ka Poola ja Saksamaa LV (sh eriti Baieri Liidumaa). Nii mõneski riigis (Hispaania, Prantsusmaa jmt) kehtestati inimestele liikumispiirangud, keeldude eiramisel rahalised trahvid (Hispaania, Kreeka /150 €/, Türgi jt), Indias kehaline karistus (kohapeal kepihoobid), mõnes riigis kohapeal ka võimlemisharjutused (kätekõverdused jms). Olukorda jälgisid politseinikud, kes vajadusel ka kohe karistuse määrasid ning ellu viisid. 30.03.2020 lõpetati Venemaa territooriumile sisenemine ja väljumine, va vähesed erandid (diplomaadid, erijuhtumid pereliikmetega jmt).

Need kõik olid kindlasti majanduspoliitilised otsused, meetodid-vahendid aga mõnikord kummalised.

Märtsi viimastel päevadel teatati, et XXXII suveolümpiamängud Jaapanis-Tokios viiakse üle järgmisse aastasse ning toimuvad 23.07 – 8.08.2021 (pidid toimuma ajavahemikul 24.07 – 9.08.2020). 10.04.2020 edastati ETV Aktuaalses Kaameras uudis Jaapanist – kuna Jaapanis on viirusesse haigestumine järsult suurenenud, siis pole päris kindel Olümpiamängude toimumine ka järgmisel aastal.

Araabia Ühendemiraatide majanduspealinnas Dubais toimuva pidanud maailmanäitus EXPO 2020, mis keskendub globaalsele ärile, lükatakse viiruse tõttu ilmselt aasta võrra edasi (pidi toimuma 20. oktoobrist 2020 aprillini 2021). (Dubai ... 2020)

Soomes viidi paariks nädalaks alates 28.03.2020 sisse keelurežiim Uusimaa maakonnas, kuhu kuuluvad nii pealinn Helsinki, Espoo (elanike arvult Soome teine linn) ja Vantaa (elanike arvult Soome neljas linn) ning seal elab kokku 1,7 miljonit inimest (ca 1/3 kogu Soome rahvastikust). Sinna sisenemine ja väljumine olid keelatud, teedele paigutati teetõkked ja kontrollpunktid, kontrollimiseks kaasati politsei ja sõjavägi. Keelu eirajaid trahviti. 10.04.2020 seisuga oli Soomes COVID-19 tõttu surnud 48 inimest (Eestis 24 inimest). Alates 11.04 kuni 13.05.2020 lõpetati Soome sissesõidud (reisijate vedu) parvlaevadel Eestist ja Rootsist (va Ahvenamaa), väljasõit oli lubatud. Valdavalt toimus kaubavedu. Lennureisid Tallinnasse toimusid niivõrd kui oli nõudlust, sh mujalt läbi Helsinki tagasi koju – Tallinnasse.

12.04 seisuga oli Eestil Tallinnast harv lennuühendus vaid Frankfurti (Main) Saksamaal, Istambuli Türgis, Minskisse Valgevenes ja mõne aja pärast taastati lennud ka Helsingi-Vantaa Soomes.

Aprilli teise nädala alguses tuli uudis Singapurist, keda oli varem kiidetud koroonataudile tubli reageerimise eest – seal on kohalike elanike nakatumiste arv hakanud kasvama ning koheselt pandi kõik mittehädavajalik kuuks ajaks kinni. (Anvelt, ... 2020: 4)

Seega haiguspuhangute lakkamisel-vähenedes võib nakatumise suurenemine teistkordselt nn „teise lainena“ uuesti korduda!

15.04.2020 tulid teated, et Austria ja Itaalia vähendavad piiranguid (avatakse kauplused, koolid osaliselt), Taanis lubati koolid osaliselt avada jne. Lätis aga kavatseti piirangute perioodika maikuu keskpaiku pikendada. Seega riikide käitumised on erinevad, loomulikult sõltuvalt sellest, milline olukord on neil kujunenud.

16.04.2020 toimunud брифингul teatas EV Peaminister Jüri Ratas, et kui olulisi vähenemisi viirusesse haigestumiste osas ei toimu, siis suuri massikultuurisündmusi enne juuni lõppu ei saa korraldada.

2. COVID-19: kriisid ja sellest tulevad probleemid

Meil oli/on tegemist vähemalt kolme omavahel tihedalt seotud kriisiga:

- esiteks, otsene *viiruskriis* (meditsiiniline ja moraalne, jt),
- teiseks, sellega kaasnev-järgnev *majanduskriis* (majanduspoliitiliselt ja sotsiaalmajanduslikult kõikne) ning
- kolmas, (mõlema kriisi taustaks olev), inimestes toimuv ja nende tegevust mõjutav *psühholoogiline ja eksistentsikriis*.

Need kolm kriisi on loomulikult seotud ühiskondliku olukorraga, majanduspoliitiliste eesmärkide, abinõude, otsuste, käitumiste, kontrolli ja tagajärgedega. Kui siin majanduspoliitilisi aspekte arvestada, siis Euroopa Liidu riikide omavaheline nn solidaarsus on vähemalt osaliselt nõrgenenud. Võib väita, et kahjuks pea iga liikmesriik on koroonaviiruse massilise leviku tõkestamisel-piiramisel-likvideerimisel tegutsenud omaette ja otsuseid tehes ning meetmeid kehtestades sageli naaberriikidega oma tegevusi mitte kooskõlastades. Paraku pole ka märkimisväärset juhtimist-koordineerimist EL juhtorganite poolt Brüsselis olnud. Euroopa Liidu kui suure rahvusvahelise institutsiooni prestiiž on ilmselt (kindlasti) rängalt kahjustatud. Vähemalt märtsi viimase dekaadini ei olnud EL juhid ka mingeid arvestatavaid avalikke avaldusi teinud (kui need just mingisugused nn ametkondlikud (või pörandaalused) juhised ei olnud?). Ka kaitsevahendite ühistarned EL organite kaudu ei olnud eriti kiired, pigem vastupidi. Tundub, et EL liikmesriigid olid olukorras, kus nn „iga uppuja päästmine oli tema enese asi“, mis omakorda suurendas riikide egoismi ja vähendas ühtsust. Või ei olnud Eesti avalikkust EV Valitsuse ja teiste institutsioonide ning meedia poolt vajalikul määral informeeritud? Tõsi, aga alles märtsi viimasel nädalal oli kuulda, et EL oli teinud ettepaneku luua läbi EL riikide nn roheline kanal kaubavedude jaoks ning oli arutama hakatud väga suurte summade rahaliste vahendite eraldamist seoses koroonaviiruse

levikule vastuhakkamisega. EL juhid ja ametnikud olid suures osas sageli ilmselt hilinejad, saamatud, end mugavalt tundvad, kuid kõrgelt tasustatud bürokraadid.

Eesti meedia, olles küll püüdlik ja operatiivne, aga aitas kohati ka ise elanike seas paanika, hirmu, ja ärevuse suurendamisele kaasa, seda oma mõningase „nn pealetükkiva asjatundlikkuse ja kõiketeadvuse“ demonstreerimisega! Ehk nagu inglased ütlevad – (vahel) „hauguti vale puu all“!?

Kuna paljud inimesed viibisid pikka aega kodus oma pere keskel, siis prognoositi inimestel stressi suurenemist, ilmselt ka peretülide ja isegi suitsiidide sagenemist (ERR, 16.05.2020: Soomes olevat suitsiidid võrreldes eelmise aasta sama perioodiga, st aasta algusega 15% kasvanud). Paraku on COVID-19 ka rahvuste vahelisi probleeme tekitanud. Näiteks, ebasõbralikud vahejuhtumid sakslaste ja prantslaste vahel Saksamaa LV piirilinnade kauplustes (11.04.2020, Saksamaa poolel Saarimaal), mille pärast Saksamaa LV välisminister Heiko Maas pidi prantslastelt seejärel vabandust paluma!

Osa eesti poliitikutid (eeskätt opositsioonis olevad nn reformijad, ka rohelised jt; ERR: 27.03.2020) olid segaduses (vist arvates, et peale viiruse likvideerimise pole Eestis midagi muud vaja teha), esinedes ja vastu seistes meie majanduse perspektiivse elavdamise ettepanekute ja tegevuste osas (näiteks, põlevkivi senisest paremini kasutava täiendava õlivabriku Eestisse rajamine). Me peame küll viirusest lahti saama, aga samaaegselt ka oma majandust edasi arendama ja töökohti looma (muidugi seda mõistlikult ja keskkonda säästvalt tehes!). Nii „lihtne“ see ongi!

Samas on Eestis sageli nii, et leidub hulk inimesi, kes protesteerivad alati iga uuenduse ja kaasnevate muudatuste vastu, peasi et ise ei peaks midagi tegema (nende amet ja elukutse ongi vist protestija ning põhiliseks tegevuseks protestimine⁴). Siin tahaks küll meelde tuletada – me olme ca kolmkümmend aastat kasutanud eeskätt Euroopa suuremate ja jõukamate riikide elanike poolt toodetud tulu ja toetusi Eesti arendamiseks ja enese heaolu kasvatamiseks. Nüüd oleks aeg ka enese panust Eesti rahvamajanduse arenguks suurendada ja seeläbi ka mujale panustada. Või olme juba harjunud peamiselt vaid teistelt toetusi saama? Selline suhtumine meid küll edasi ei vii! Või viriseme ja põgeneme mujale, kus teiste poolt loodud parem elukvaliteet, nii nagu paljud nn pagulased Euroopasse tungides on teha püüdnud? Ja siis tagasi tulla kui mahajäänud kaasmaalased ning külalised on kodus elu edasi viinud? Selle asemel, et ka ise oma riigi ja kodu arendamisele kaasa aidata?

Vaadakem ikka laiemat pilti – viirusest tulenev ja järgnev majanduskriis toob kaasa üpris tõsised nii inim- kui materiaalsed kaotused, seda otseselt ja kaudselt. Seega –

⁴ Üks ajalooline protestija oli Venemaal ka V. I. Lenin oma kaaskonnaga ja tulemuseks Veebruariringi nn Oktoobrirevolutsioon aastal 1917. Kuhu sellega välja jõuti, näitas väga selgelt Nõukogude Liit, kes õnneks lagunes. Vaevalt selliseid väärarenguid ja kannatusi, mida monstrumi (NSVL) tingimustes pidid inimesed taluma, mõistlik inimene sooviks (Lenin, Stalin, Malenkov, Beria jpt ning Nikita ..., Leonid ... ja Mihhail ... /võib-olla ka Vladimir?!). Kui palju on nende „targal“ juhtimisel mõttetuid „uuendusi“ tehtud ja inimeste tööga teenitud raha (asjatult) kulutatud!? Aga riigi majandus oli ikkagi liga-loga ja inimeste elukvaliteet käis pidevalt alla (eriti võrreldes nn läänemaailmaga)!

emotsioonides vaevelnud (nn „liba-“) reformijad, (nn „liba-“) keskkonnakaitsjad, inimesi, sh noori, majandustegevuse arendamise vastu ässitavad „tegelased-asjatundjad“ jpt, ei saa vist aru normaalse ühiskonna eksisteerimise ja selle arengu vajadustest ning loogikast!? Kuidas on õigem – kas hakkame põlevat maja kohe kustutama või ootame – las põleb lõpuni ja siis arutame, mida edasi teha!? Või – sööme-joomme küll, aga jätame seedimata!?

3. Majanduse olukord ning majanduspoliitika

Kindlasti kaasneb selle viirusega ka majanduskriis, suured kahjud ja ettevõtete pankrotid, töötuse suurenemine ja osaline vaesumine – kõige selle taastamine-taastumine võib väga palju maksma minna ja aega võtta? Paljud riigid (sh Eesti, Läti jmt) on oma majanduskasvu prognoosides käesolevaks aastaks miinuskasvu kavandanud. See tähendab ka seda, et riigi tulubaas väheneb (makse laekub vähem), st kokkuhoidlikumalt on vaja elama hakata! Kas kujunenud olukord on ikka piisavalt kontrolli all olnud (nii ELs tervikuna kui ka sh Eestis) ja mil määral me saame solidaarsusest rääkida? Või on nii, et headel aegadel ollakse solidaarsuse poolt, teistel aegadel aga mitte? COVID-19 tõttu tekkinud majanduskriis võib osutada ulatuslikumaks kui oli 2008 alanud kriis. Märtsi teises pooles hakati meedias aga juba COVID-19 pandeemiast rääkima. Esitati ka prognoose, et alles 18 kuu pärast, st sügiseks 2021, on heal juhul probleemid lahendatud, sellele lisandub aeg majanduse taastumiseks.

Riikide, sh Eesti majandust, selle struktuuri ja edasist majanduspoliitikat mõjutab see, mis olukorras ollakse, mis toimub kodus (oma riigis) ja majandusmaailmas, sh olukord paljude tooraineliikidega ning nende hinnaga. Järgnevalt väike ülevaade, mida tuleb ka Eesti ettevõtjatel, Valitsusel ja poliitikutel arvestada.

Paljude tooraine liikide ja nendest toodetavate kaupade hinnad olid 2020. aasta märtsi lõpus väga kaootilised, näiteks nädala börsiuudised (info saadud 3.04.2020)⁵ olid (Reuters'i andmetel):

- Euroopa nisuhinnad langesid kahe nädalaga põhja;
- piimaturg oli kõige suuremas kriisis;
- toorsuhkru hinnad langesid nädala alguses viimase pooleteise aasta madalaima tasemeni;
- nafta kallines ajaloo kiireimas tempos.

Euroopa nisuhinnad langesid: Euroopa nisuhinnad sattusid sellel nädalal surve alla ja langesid viimase kahe nädala põhja. Nisuhinnad olid languses, sest USA hinnad langesid ning nõudlus oli taanduma hakanud. Samas püsis olukord eksporditurgetel jätkuvalt tugev, mis pakkus hindadele tuge. Ühelt poolt survestas hindu Chicago börsi nisu odavnemine, teisalt muretsesid kauplejad jätkuvalt koroonaviiruse pärast.

⁵ Börs: kriis räsib piimaturgu. [https://www.pollumajandus.ee/uudised/2020/04/03/bors-kriis-rasib-piimaturgu?utm_campaign=03.04.2020&utm_medium=email&utm_source=sendsmail] 4.04.2020

Nisuhinnad hakkasid märtsi keskel kiiresti tõusma, sest nõudlus toidu järele kasvas ning mitmed riigid hakkasid eksportima piirama. Kauplejate sõnul hakkas nõudlus märtsi lõpus jälle taanduma.

Maikuu toidunisu futuurhind langes nädalaga kokku 1,3 %, 192,5 euronit tonnist. Vahepeal jõudis hind ka 190,5 euronit, mis oli madalaim tase alates 20. märtsist. Eelmisel nädalal tõusis hind 198 euronit, mis oli kahe kuu kõrgeim tase.

Ka USA nisuhinnad jätkasid langust, sest investorid kartsid, et koroonaviiruse tõttu tuleb USAs järsk majanduslangus. "Mõju on aina enam tunda. Lisaks sellele tühistas Egiptus ühe suure tellimuse, mis mõjutas samuti turgu."

Samas püsis Euroopa ekspordiperspektiiv hea, sest euro odavnes ning Venemaa piiras ekspordi. „Venemaa ekspordihinnad olid viimastel nädalatel tublisti kasvanud ning selle tõttu võtsid Saksamaa ja Läänemere regioon neilt turgu üle.“

Teistest Euroopa toorainetest odavnes maisi juunikuu futuurhind 1,3 % ja tonn maksis 165,5 eurot. Kooritud piima pulbri hind langes 6,4 %, 1870 euronit tonnist. Veel mõni kuu varem oli hind 3000 euro lähedal. Rapsiseemnete hind tõusis 2 %, 362,25 euronit tonnist.

Piimaturg kõige suuremas kriisis: Piimaturg oli nimetatud kriisis kõige suurema löögi all, sest piimatooted riknevad kiiresti. Kuna restorane ja koole oli massiliselt suletud, siis olid hulgimüüjad sunnitud oma logistikat järsult ümber organiseerima ja suunama kaubad jaekettidesse. Logistiliselt oli piima, või ja juustu töötajate jaoks tegemist õudusunenäoga. Veofirmadel ei olnud piisavalt autojuhte, sest suur osa neist olid töötamise lõpetanud. Eksporditurgudel ei olnud samuti müüki, sest toiduteenuste sektor oli suuresti seisma pandud.

Piimaturg oli tugevamalt pihta saanud kui teised põllumajandustooted, ütlesid põllumehed, ökonomistid ja toidu edasimüüjad. Probleem seisnes selles, et tooted riknevad kergesti – piima ei saa külmutada nagu liha või säilitada nagu teravilju. Hulk piimatootjad olid sunnitud piimast loobuma, sest seda ei olnud vajalikes mahtudes võimalik transportida.

Surve all olid ka teised toidusektorid, sest reisimine ja transport olid piiratud ning töötajaid ei olnud piisavalt. See häiris ka liha- ja teraviljaturgu.

Nafta hinna taastumine toetab suhkrut: Toorsuhkru hinnad langesid nädala esimesel poolel viimase pooleteise aasta madalaima tasemeni. Seejärel toimus aga taastumine, millele aitas kaasa nafta rekordiline kallinemine. Nädala lõikes odavnes toorsuhkur kokku aga 4,1 %, 336,8 dollarini tonnist. Kauplejad ütlesid, et energiaturgude taastumise tõttu otsustasid nii mõnedki vabrikud roost suhkrut asemel etanooli toota. Samas olid naftahinnad aasta algusega võrreldes jätkuvalt väga madalal tasemele langenud, mistõttu oli üldiselt oodata, et suhkrutootmine kasvab.

Maikuu robusta kohvi futuurhind langes 1198 dollarini tonnist. Nädalaga odavnes kohvi umbes ühe protsendi võrra. Kauplejate sõnul aitas hinnatõusule kaasa Vietnami otsus kehtestada koroonaviiruse vastu võitlemiseks meetmed, mille tõttu oli sealne tootmine häiritud. „See teeb kohviubade oksjonil müümise väga raskeks. Transport oli samuti häiritud ning sadamad töötasid minimaalse võimsusega,“ teatas Commerzbank. Kakao hind tõusis nädalaga 1,3 %, 2286 dollarini tonnist.

Nafta kallines järsult: Naftahinnad hakkasid nädala lõpus kiiresti tõusma. Kütusehinnad kiiresti järgi aga ei tulnud. Neljapäeval (2.04) tõusis WTI lausa 25 %, mis on ajaloo suurim kallinemine. Nimelt teatas USA president Donald Trump, et on rääkinud nii Venemaa kui ka Saudi Araabia juhtidega ja usub, et hinnasõda, mis viis Brenti toornafta⁶ hinna viimase 18 aasta madalaima tasemeni, saab lähapäevil läbi. President kohtus ka USA naftatööstuse juhtidega, et arutada abinõusid, mis võimaldaks sektoril kriisiga paremini toime tulla.

Brenti toornafta kallines nädalaga kokku 30 %, 32,4 dollarini barrelist⁷. WTI lisas 24 % ja barrel maksis 26,6 dollarit. Rotterdami bensiin-95 hind langes aga 14 %, 172 dollarini tonnist. Diislikütus odavnes 3,4 % ja kerge kütteeõli langes 2,5 %.

Eelnevast – nisu, piim, suhkur ja nafta (ning nendega seotud toodete valmistamine ning kütuste kasutamise vajadus transpordi korraldamisel ja teistes valdkondades) on toorained, mis mõjutavad inimeste igapäeva elu nii kitsamas kui laiemas ulatuses oluliselt. Mida varem nende muudatustega arvestatakse ja vastavad abinõud kitsaskohtade paindlikuks leevendamiseks ette võetakse, seda valutumalt ja väiksemate kaotustega-kulutustega olukorrad ka lahendatakse.

Kindlasti on transport üks kriisist enim mõjutatud tertsiaarsektori harusid⁸, kus (samuti turisminduses, majutuses, toitlustuses, kaubanduses jm) taastumine võtab rohkem aega kui muudes harudes. Euroopa Komisjoni liikuvuse ja transpordi peadirektoraadi peadirektor Henrik Hololei väidab – „Pärast seda kui riigid otsustasid piirid kinni panna, selgus peagi, et kaubatranspordi jätkumine on ülimalt oluline kõigi Euroopa riikide jaoks. See kinnitas veelkord, kuivõrd integreeritud on meie tootmis- ja tarneahelad ning kogu majandus.“ (Anvelt, ...2020:4) H. Hololei lisab: „Reisijate vedu on väga sügavale vajunud ja vajab toetust. ... Lennundusest on praegu alles ca 14 lende. Ja kui võtad nendest maha lastilennud ja erilennud, siis selgub, et ca 95% reisilende ei toimu. Suur osa reisironge samuti ei sõida.“ (Ibid.: 4)

Majandusanalüütik Peeter Koppel oli seisukohal: „... juhul kui koroonaa saadakse kontrolli alla ja/või sellega õpitakse elama, on taastumine ikkagi vaevaline. Seda ainuüksi sellepärast, et säästmismäärad kasvavad ja kiirelt seniste tarbimismustrite juurde naasta ei tundu kuidagi realistlik.“ (Ibid.: 5) Selle toetamiseks on kindlasti vaja investeringuid, mis arvestaksid nii kliima- kui keskkonnaproblemaatikat. Eesti endine suursaadik Pekingis, praegune Eesti asesaadik EL-i juures Marten Kokk oli arvamusel: „Kui me majandust taaskäivitame, tuleb kindlasti mingis etapis vaadata, et tehtavad investeringud oleksid keskkonnasäästlikud.“ (Ibid.: 6) Ta lisas, et pärast esialgset segadust ja peataolekut on järjest tekkinud riikidevahelisi solidaarsuse näiteid: „Saksa õhujõud on toimetanud kümneid patsiente Itaaliast, Hispaaniast ja Prantsusmaalt oma

⁶ Brenti toornafta on toornafta tüüp ning üks kahest peamisest toornafta hinnatasemest maailmas. Brenti toornafta pärineb neljast Põhjamere regioonist: Brent'ist, Forties'est, Oseberg'ist ja Ekofisk'ist.

⁷ üks naftabarrel = 158,987 liitrit

⁸ tegelikult on taastumine kõigis tertsiaarsektori harudes keeruline, sest paljud sektori asutused-organisatsioonid-ettevõtted olid suletud ja/või tegevuskeelu all, lisaks on osa neist mikroettevõtted. See ei tähenda, et taastumine primaar- ja sekundaarsektoris lihtne oleks.

haiglastesse. Isegi väike Luksemburg, kelle olukord ei ole kerge, üritab aidata Prantsusmaad, võttes vastu haigeid või lennutades neid Saksamaale.“ (Ibid.: 6)

Koroonakriis näitab kätte nõrgad kohad, mida parandades on võimalik Euroopa Liitu ja üldse riike paremini toimima panna. Samal arvamusel oli ka H. Hololei. (Ibid.: 5) Eesti kaitseväge endine juhataja, praegune Europarlamendi saadik erukindral Riho Terras on juhtinud tähelepanu julgeolekule: „ ... kriisi mõju julgeolekukeskkonnale on ettearvamatu. ... Juhtivad tööstusriigid soovivad kriitilise tootmise Hiina tarneahelatest lahti siduda, kuid see ei ole lühiperspektiivis võimalik. ... Venemaa suunal on meie võimalus saada Lasnamäe, Narva ja Ida-Virumaa inimesed (M.R. piirkonnad kus elab palju või enamuses vene keelt kõnelevaid inimesi) oma informuumi, sest just praegu saavad inimesed eluliselt olulise info pigem ETV+ st kui Vene kanalitest. ... EL-i osa liikmesriike suurendab survet tühistada sanktsioonid ja nende mõningane lõdvenemine on ka ülimalt tõenäoline.“ (Ibid.: 5); (M.R. – jutt on Venemaa vastastest sanktsioonidest). Samas – kus on nüüd Euroopa Liidu liikmesriikide solidaarsus? Sanktsioonid on ju kehtestatud Venemaale peamiselt nendel rahvusvahelisi õigusi eiravatel põhjustel, mida Venemaa on põhiliselt Georgia, Abhaasia, Lõuna-Osseetia, Ukraina Idaosa ja Krimmi suhtes toime pannud. Ilmselt oleme siin tegelikult silmitsi ühe osa EL-i riikide kahepalgelisusega!?”⁹

Konjunktuuriinstituut viis ajavahemikul 1.–10. märts ja 16.–19. märts 2020 uuringu Eesti ettevõtjate seas (725 küsitletut: sekundaarsektorist tööstus ja ehitus ning tertsiaarsektorist kaubandus, hotellid, restoranid, turismiagentuurid, reklaamifirmad, kinnisvarafirmad, transpordiettevõtted). (Josing, 2020: 30-31)

Kui esimese küsitluse ajal (viiruse mõju oli veel väike) olid ettevõtjad tuleviku osas optimistlikud: loodeti käibe kasvule /müüginahus: 33% tööstusettevõtetest; 49% ehitusettevõtetest ja 51% kauplustest/ ja täiendava tööjõu värbamisele), siis teise uuringu ajal olid seisukohad pessimistlikud. Rohkem kui 2/3 ettevõtetest väitsid, et COVID-19 mõju nendele on väga suur (32%) või suur (36%). Eriti mõjutatud olid tertsiaarsektori ettevõtted – 98% hotellidest, 97% restoranidest ja 82% turismiagentuuridest. Varasema optimistliku käibe kasvu osas olid seisukohad valdavalt vastupidised: 76% ettevõtteid hindas järgneva kolmel kuul käibe vähenemist ja seda keskmiselt 56% ulatuses. Hotellid prognoosisid käibe vähenemist 94%, turismibürood 93% ja restoranid 89%. 70% tööstusettevõtetest hindas oma käibe langust 43% ulatuses.

Põhiprobleemiks oli siis ja edaspidi (vähemalt kolm kuud) nõudluse vähenemine või täielik kadu. Seetõttu oli 41% ettevõtetest tekkinud vajadus töötajaid sündpukhusele saata ja iga neljas ettevõtte kaalus koondamist. Lisaks oli hulk töötajaid haiged või karantiinis. Ettevõtted on loobunud nõupidamistest ja külaliste vastuvõtmisest ning 57% ettevõtetest võtsid kasutusele ka kaugtöö (seda siiski vaid kontoritöötajate puhul). (Josing, 2020: 30-31)

⁹ Ehk nagu kõlab eesti vanasõna – oma särk on ihule kõige lähemal! Kas samuti toimunud rahvusvaheliste õigusrikkumiste puhul?

Eelnevast tulenevalt selgus:

- ettevõtted vajavad toetust tööjõukulude katteks (miinimumpalga või keskmise palga kindlustamine, koondamisrahade maksmisel);
- peeti oluliseks, et pangad annaks laenu ja liisingu tasumisel puhkust kriisikuudeks;
- maksuametilt oodati mõistmist ja maksude alanemist;
- vajalik on rahvusvaheliste transpordikoridoride lahtiolek, et tarneahelad saaks toimida.

Kuna majanduselu põhineb suures osas usaldusel, siis on väga oluline riikidevaheline usaldus taastada ning taaskäivitada seiskunud ärimaailm. Paljudes riikides, ka Eestis, on sageli seisukohti väljendatud, et osa sellest tööjõust, kes on tööta jäänud, võiks põllumajanduses rakendust leida. Igati mõistlik ootus, aga kuivõrd töötud ise sellest on huvitatud ning kui reaalne on seda hõivet korraldada (elupaik, transport, ümberkvalifitseerumine jms).

4. Euroopa Liidu tegevused viirusepideemia ja majanduskriisi leevendamiseks

Kuigi esialgu olid Euroopa Liidu reageeringud viiruse levikule tagasihoidlikud, õnnestus ajapikku siiski oluliste otsusteni jõuda. Euroopa Liidus otsustati tekkinud olukorra leevendamiseks eraldada rahalisi vahendeid neljas valdkonnas (Ideon ... 2020: 6):

1. Tervishoiusektori toimimine (ravimi- ja vaktsiiniuuringute rahastamine – 300 miljonit eurot):
 - * ELi erakorraline toetusfond – 2,7 miljardit eurot;
 - * ELi solidaarsusfondi laiendamine – 800 miljonit eurot;
 - * rescEU strateegiline varu – 380 miljonit eurot;
 - * ELi ühishanked meditsiinivahenditele;
 - * Tolti- ja käibemaksuvabastus meditsiinivahenditele
2. Ettevõtete likviidsuse hoidmine (Euroopa Investeerimispannga laenugarantiid – 200 miljardit eurot):
 - * Parempääsu riskikapitalile – 1,2 miljardit eurot;
 - * Kaitsetööstuse projektide rahastus – 160 miljonit eurot;
 - * Riigiabi reeglite ajutine lõdvendamine;
 - * Rohelised koridorid piiriületuseks
3. Riikide finantsvõimekuse suurendamine (Euroopa Stabiilsusmehhanismi krediidiliin – 240 miljardit eurot):
 - * Euroopa keskpanga varaostukava – 750 miljardit eurot;
 - * ELi eelarvereeglite lõdvendamine – üldine vabastusklausel
4. Inimeste sissetuleku säilitamine (Struktuurivahendite paindlik ümbersuunamine – 60 miljardit eurot):
 - * Tööhõive toetamise erakorraline rahastus (TERA) – 100 miljardit eurot;
 - * ELi merendus- ja kalandusfondi tingimuste suurem paindlikkus

Sellised rahaeraldused olid kindlasti vajalikud ja olukorra lahendamist soosivad. Probleemiks kujuneb aga Euroopa Liidu pikaajalise eelarve kujunemine aastateks 2021 – 2027. Majanduskriis ei tee siin otsuseid lihtsaks.

Kokkuvõte ja järeldused

Tahaks väga loota, et nii inimeste, ettevõtete, kohalike omavalitsuste kui riikide otsesed ja kaudsed kaotused ning kahjud kujunesid ja kujunevad minimaalseteks! Et meditsiin ja inimeste eneste käitumine oleks maksimaalselt parim ka negatiivsete tagajärgede minimeerimisel.

Pärast kevadpühi (10.–13.04.2020) kasvas küsimuste hulk – millal lõpetatakse piirangud ja taastub endine, normaalne olukord? Vastused olid üsna ühesed: pole võimalik sellist prognoosi teha seni kuni haigestumised on lakanud ja nakatumine lõppenud. Sellega tuleb vaid nõustuda – parem karta kui kahetseda, ehk – tagasi varasema eluolu juurde saab siis pöörduda kui viiruse oht on möödunud ja oleme kindlad, et tõe poolt on võimalik ilma ohuta edasi elada ja töötada!

15.04.2020 kuulnud ERRi uudistes anti teada, et USA President Donald Trump süüdistab nii Ülemaailmset Tervishoiu Organisatsiooni (WHO) kui Hiinat COVID-19 alguse varjamisest, mistõttu teised riigid ei saanud õigeaegselt informatsiooni viirusest ja selle levikust ning puudus võimalus vastavaid tõkestussamme teha.

Arvestada tuleb aga sellega, et me seisame suhteliselt suurte muutuste lävel, nii Eestis, Euroopa Liidus kui kogu maailmas – kui viirusest jagu saame ja oma majanduse taastame (mille struktuur on siis kindlasti teisenenud) ning uued sotsiaalmajanduslikud probleemid lahendame, pole maailm enam endine, peame paljut teistmoodi tegema, osa tegevusi ja olukordi jääb minevikku ja kõik peavad olema valmis sageli uut moodi mõtlema ning teisiti tegutsema. Majanduspoliitiline käitumine saab ilmselt varasemast teistsugune olema. Milline, seda on raske ennustada. Kujunev olukord ja aeg on siin määravad.

* * *

PS: maikuu keskel 2020 hakati paljudes riikides, sh Eestis, varem kehtestatud piiranguid ja keeldusid leevendama ja lõpuks nendest ka loobuma. Seda siiski mitte kõigi piirangute osas. Riigiti toimus see erinevas ulatuses ja erinevatel kuupäevadel. Naaberriigid püüdsid osaliselt siiski oma tegevusi nii ajaliselt kui leevenduste ulatuses kooskõlastada (näiteks: Soome, Eesti, Läti ja Leedu vahel). Kaaluti ka eriolukorra lõpetamise võimalusi (Eestis lõppes eriolukord alates 18. maist 2020; edasi kehtis aga mõningaste piirangute ja leevendustega nn tervishoiualane hädaolukord¹⁰). Samas väideti nii Eestis kui teistes riikides, et mõned piirangud ja keelud võivad kehtida suveni, sügiseni, aasta lõpuni või ulatuda isegi järgmise, 2021. aasta sisse, sõltuvalt COVID-19 taandumisest. Vältimatud pole sügisel 2020 või hiljem ka uued koroonaviiruse puhangud!?

¹⁰ Alles jäänud ja kaotatud piiranguid ning tehtud leevendusi artikli autor siinjuures ei käsitle.

Kasutatud allikad:

1. **Anvelt, K., Poom, R.** (9.04.2020). Koroonaviiruse suurim mõju: tähtsate asjade pingerida kujundatakse ümber. *LP + Päevaleht*, nr 15 (390), lk 4-6.
2. *Börs: kriis räsib piimaturgu.*
[https://www.pollumajandus.ee/uudised/2020/04/03/bors-kriis-rasib-piimaturgu?utm_campaign=03.04.2020&utm_medium=email&utm_source=sendsmaily] 4.04.2020.
3. *Dubai maailmanäitus lükatakse tõenäoliselt 2021. aastasse.* ERR.
[<https://www.err.ee/1070722/dubai-maailmanaitus-lukatakse-toenaoliselt-2021-aastasse>] 12.04.2020.
4. Eesti Rahvusringhääling – ERR, (2020). (Vikerraadio: uudised, pressikonverentsid jm ning Eesti TV, ETV-2: uudised, pressikonverentsid jm), märts – aprill (mai-juuni).
5. **Ideon, A.** (16.04.2020). Euroliit käivitas massiivsed kriisiabinõud: Triljon on uus miljard. *Maaleht*, nr 16 (1697), lk 6.
6. **Josing, M.** (9.04.2020). Kümne päevaga kriisi. *Maaleht*, nr 15 (1696), lk 30-31.
7. *2020. aasta koroonaviirushaiguse pandeemia Eestis.*
[https://et.wikipedia.org/wiki/2020._aasta_koroonaviirushaiguse_pandeemia_Eestis] 3.05.2020
8. **Tiks, J.** (3.04.2020). Nakatanute ja surnute arv tegi jõnksu üles, kuid rohkem on ka tervenenuid. *LP + Päevaleht*, nr 14 (389), lk 4.